

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੨

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੯੩]

**ਸੂਹੀ ॥ ਜੋ ਦਿਨ ਆਵਹਿ ਸੋ ਦਿਨ ਜਾਹੀ ॥ ਕਰਨਾ ਕੁਚੁ ਰਹਨੁ ਥਿਰੁ ਨਾਹੀ ॥ ਸੰਗੁ ਚਲਤ  
ਹੈ ਹਮ ਭੀ ਚਲਨਾ ॥ ਦੂਰਿ ਗਵਨੁ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਮਰਨਾ ॥੧॥ ਕਿਆ ਤੂ ਸੋਇਆ ਜਾਗੁ ਇਆਨਾ ॥  
ਤੈ ਜੀਵਨੁ ਜਗਿ ਸਭੁ ਕਰਿ ਜਾਨਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਦੀਆ ਸੁ ਰਿਜਠੁ ਅੰਬਰਾਵੈ ॥  
ਸਭ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਹਾਟੁ ਚਲਾਵੈ ॥ ਕਰਿ ਬੰਦਗੀ ਛਾਡਿ ਮੈ ਮੇਰਾ ॥ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਸਮੁਰਿ ਸਵੇਰਾ ॥੨॥  
ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਨੋ ਪੰਥੁ ਨ ਸਵਾਰਾ ॥ ਸਾਂਝ ਪਰੀ ਦਹ ਦਿਸ ਅੰਧਿਆਰਾ ॥ ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਨਿਦਾਨਿ  
ਦਿਵਾਨੇ ॥ ਚੇਤਸਿ ਨਾਹੀ ਦੁਨੀਆ ਫਨ ਖਾਨੇ ॥੩॥੨॥**

### ਸੂਹੀ ॥

ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ  
ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ  
ਆਪਣੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਨਾਂ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਬਲ ਮਾਇਆ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ  
ਛੱਡਦੀ।

ਯਥਾ— **ਬਿਨੁ ਬੈਰਾਗ ਨ ਛੁਟਸਿ ਮਾਇਆ ॥**

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੬]

ਇਸ ਲਈ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਭ ਨੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਸਹਾਰਾ  
ਲਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬੀ  
ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦੇ ਜੋ ਚਾਰ ਸਾਧਨ—ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ, ਖਟ ਸੰਪਤੀ, ਮੋਖ ਇੱਛਾ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ  
ਨੰਬਰ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਵੈ+ਰਾਗ, ਵੈ=ਤਿਆਗ, ਰਾਗ=ਪ੍ਰੇਮ=ਜਿਥੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ  
ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਵੈਰਾਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੀ  
ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ  
ਨੂੰ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਟਿਕਾਣਾ  
ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਐਸਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ  
ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ  
ਕਰਦੇ ਹਨ :

### ਜੋ ਦਿਨ ਆਵਹਿ ਸੋ ਦਿਨ ਜਾਹੀ ॥

ਜੋ ਵੀ ਦਿਨ ਆਵਹਿ=ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਦਿਨ ਜਾਹੀ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ  
ਦਿਨ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਜੀਵ !  
ਤੂੰ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖ, ਦਿਨ-ਦਿਨ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਦਿਨਸੁ ਚੜੈ ਫਿਰਿ ਆਥਵੈ ਰੈਣਿ ਸਬਾਈ ਜਾਇ ॥**

**ਆਵ ਘਟੈ ਨਰੁ ਨਾ ਬੁਝੈ ਨਿਤਿ ਮੁਸਾ ਲਾਗੁ ਟਕਾਇ ॥**

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੧]

**ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਚੂਹੇ ਤੇ ਚੂਹੀ ਦਾ**—ਸੋ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦਾ ਹੋਇਆ, ਅਚਾਨਕ  
ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਆ ਪਈਆਂ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਫਾਹੀਆਂ ਸਨ,

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਡੈਣ ਲੰਮੀਆਂ ਭੁਜਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਭੁੱਖਾ ਸ਼ੇਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਿਚਾਰਾ ਜੀਵ ਬਿਪਤਾ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਘਬਰਾ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚੱਕਰ ਕੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੋਹੜ ਦੀ ਲੰਮੀ ਦਾੜ੍ਹੀ (ਜੜ੍ਹ) ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਲਮਕਦੀ ਦੇਖੀ। ਝਟਪਟ ਹੀ ਉਸ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਲਮਕ ਗਿਆ। ਜਦ ਹੇਠਾਂ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਸੱਪ (ਅਸਰਾਲ) ਮੂੰਹ ਅੱਡੀ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਪਰ ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਜੜ੍ਹ ਨਾਲ ਲਮਕਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਮਾਖਿਓ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਲਮਕਣ ਨਾਲ ਹਿੱਲ ਕੇ ਮਾਖਿਓ ਦਾ ਸ਼ਹਿਦ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਫੇਰ ਕੀ ਦੇਖਦਾ, ਦੋ ਚੂਹੇ ਚਿੱਟਾ ਤੇ ਕਾਲਾ ਉਸ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੱਟ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕੀ ਕਰਦਾ? ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਉਸ ਸ਼ਹਿਦ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਰਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਆਖਰ ਚੂਹਿਆਂ ਨੇ ਜੜ੍ਹ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜੀਵ ਵਿਚਾਰਾ ਭਿਆਨਕ ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪਿਆ। **ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ**—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਉਦਿਆਨ ਬਸਨੰ ਸੰਸਾਰੰ ਸਨਬੰਧੀ ਸੁਾਨ ਸਿਆਲ ਖਰਹ ॥**

[ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੯]

ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— **ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਮੇਰੁ ਸਰੀਰ ਕਾ ਵਾਸਨਾ ਬਧਾ ਆਵੈ ਜਾਵੈ ॥**

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ, ਪਉੜੀ ੧੫]

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਮੱਚ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਗਨਿ ਜਲੈ ਸੰਸਾਰਾ ॥**

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੪]

ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਡੈਣ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਕਰਕੇ ਜੁਆਨੀਆਂ ਰੂਪ ਡਾਹਲੇ ਭੰਨੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਸਿਰੁ ਕੰਪਿਓ ਪਗ ਡਗਮਗੈ ਨੈਨ ਜੋਤਿ ਤੇ ਹੀਨ ॥**

[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਗਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਬੋਹੜ ਦਾ ਦਰਖਤ ਹੈ, ਉਮਰ ਇਸਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ, ਖੂਹ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਵਰਸ ਵਰ੍ਹਾ ਰੂਪੀ ਹਾਥੀ ਹੈ, ਦਿਨ-ਰਾਤ, ਦਿਨ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦਾ ਚੂਹਾ ਹੈ, ਰਾਤ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਚੂਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਮਰ ਰੂਪ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੱਟੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— **ਅਨਦਿਨੁ ਮੁਸਾ ਲਾਜੁ ਟੁਕਾਈ ॥ ਗਿਰਤ ਰੂਪ ਮਹਿ ਖਾਹਿ ਮਿਠਾਈ ॥**

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੦]

ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਮਖਿਆਲ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇ, ਸੁਖ, ਸ਼ਹਿਦ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਭੋਗਣ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲ ਰੂਪ ਸੱਪ ਹੈ, ਜਦ ਉਮਰ ਰੂਪੀ ਜੜ੍ਹ ਕੱਟੀ ਗਈ ਤਾਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਕਾਲ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੀਵ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਲੰਕਾਰ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਕਰਕੇ ਉਮਰ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— **੧. ਦਿਨ ਤੇ ਸਰਪਰ ਪਉਸੀ ਰਾਤਿ ॥ ਰੈਣਿ ਗਈ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਪਰਭਾਤਿ ॥**

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੫]

**੨. ਦਿਨ ਤੇ ਪਹਰ ਪਹਰ ਤੇ ਘਰੀਆਂ ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥**

**ਕਾਲੁ ਅਹੇਰੀ ਫਿਰੈ ਬਧਿਕ ਜਿਉ ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ ॥**

[ਧਨਾਸਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੧-੯੨]

### ਕਰਨਾ ਕੁਚੁ ਰਹਨੁ ਥਿਰੁ ਨਾਹੀ ॥

ਜੋ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਹੀ ਕੂਚੁ=ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਥਿਰੁ=ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਜੇ ਇਥੇ ਕੋਈ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਕਰਤਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਅਮਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਚਲਸੀ ਅਮਰੁ ਸੁ ਹੁਰੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੩]

੨. ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਚਲਸੀ ਸਭੁ ਕੋਈ ਆਈ ਵਾਰੀਐ ॥

ਜਿਸ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਾਣ ਹਰਿ ਕਿਉ ਸਾਹਿਬੁ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੀਐ ॥

[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੭੪]

੩. ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਸਭੁ ਕੋ ਜਾਸੀ ॥ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਬਾਧਾ ਜਮ ਫਾਸੀ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੭]

੪. ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵਾ ॥ ਉਠਿ ਸਿਧਾਰੇ ਕਰਿ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵਾ ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੦]

੫. ਸੇਖ ਰੈਯਾਤੀ ਜਗਿ ਨ ਕੋਈ ਥਿਰੁ ਰਹਿਆ ॥

ਜਿਸੁ ਆਸਣਿ ਹਮ ਬੈਠੇ ਕੇਤੇ ਬੈਸਿ ਗਇਆ ॥

[ਆਸਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੯੮]

੬. ਰਯਤਿ ਮਹਰ ਮੁਕਦਮ ਸਿਕਦਾਰੈ ॥ ਨਿਹਚਲੁ ਕੋਇ ਨ ਦਿਸੈ ਸੰਸਾਰੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨੭]

### ਸੰਗੁ ਚਲਤ ਹੈ ਹਮ ਭੀ ਚਲਨਾ ॥

ਸਾਡੇ ਸੰਗੁ=ਸਾਥੀ ਚਲਤ=ਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ :—ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੀ=ਨਿਆਈਂ ਅਸੀਂ ਭੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਫਰੀਦਾ ਕਿਥੈ ਤੈਡੇ ਮਾਪਿਆ ਜਿਨ੍ਹੀ ਤੂ ਜਣਿਓਹਿ ॥

ਤੈ ਪਾਸਹੁ ਓਇ ਲਦਿ ਗਏ ਤੂੰ ਅਜੈ ਨ ਪਤੀਓਹਿ ॥

[ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੧]

੨. ਸੰਗ ਸਖਾ ਸਭਿ ਤਜਿ ਗਏ ਕੋਉ ਨ ਨਿਹਿਓ ਸਾਥਿ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਪਤਿ ਮੈ ਟੇਕ ਏਕ ਰਘੁਨਾਥ ॥

[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

੩. ਸੰਗਿ ਨ ਕੋਈ ਭਈਆ ਬੇਬਾ ॥ ਮਾਲੁ ਜੋਬਨੁ ਧਨੁ ਛੋਡਿ ਵੇਸਾ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੨੦]

### ਦੂਰਿ ਗਵਨੁ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਮਰਨਾ ॥੧॥

ਜਿਸ ਮੌਤ ਦਾ ਗਵਨ ਤੁਸੀਂ ਦੂਰ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਹ ਮਰਨਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਵਾ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਰਨਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦੂਰ ਗਵਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲੋਕ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਭਰ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਪੁਰੀ ਦੀਆਂ ਕੋਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਹਸ ਛਿਆਸੀ ਜੋਜਨ ਭੂਰੀ ॥ ਮਿਰਤ ਲੋਕ ਤੇ ਯਮਪੁਰ ਦੂਰੀ ॥

ਆਠ ਹੈਂ ਠੋਰ ਮਗ ਮੈ ਭਾਰੀ ॥ ਘੋਰ ਕਸਟ ਪਾਵੈ ਨਰ ਨਾਰੀ ॥

[ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ]

ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਕੋਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਛਿਆਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਜੋਜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਜੋਜਨ ਚਾਰ ਕੋਹ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ਨ ੩,੪੪,੦੦੦ ਕੋਹਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਅਗੰਮੀ ਬਚਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਕੇ ਗਨੇ ਜਾਹਿ ਨ ਕੋਸਾ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੈਂਡਾ ਇਤਨੀ ਦੂਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਕੋਹਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਮਰਨਾ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਪਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਉਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕੋਹਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਤੋਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਖਜ਼ਾਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਪੈਰ-ਪੈਰ 'ਤੇ ਮਦਦ ਕਰੇ।

ਯਥਾ— **ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਉਹਾ ਸੰਗਿ ਤੋਸਾ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ।

ਯਥਾ— **ਗਵਨੁ ਕਰੈਗੋ ਸਗਲੋ ਲੋਗਾ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੭]

**ਦੂਜਾ ਅਰਥ**—ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਦੂਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਗਵਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਵਾ—ਉਪਰਿ=ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਆ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰ=ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲ ਗਵਨ ਕਰੇਗਾ, ਭਾਵ ਚੱਲੇਗਾ, ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚੌਰਾਸੀ ਵਿੱਚ ਗਵਨ=ਜਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

## ਕਿਆ ਤੂ ਸੋਇਆ ਜਾਗੁ ਇਆਨਾ ॥

ਹੇ ਇਆਨਾ=ਅਗਿਆਤ ਜੀਵ ਤੂੰ ਕੀ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਜਾਗੁ=ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਜਾਗਣਾ ਕਰ।

ਯਥਾ— ੧. **ਜਾਗੁ ਰੇ ਮਨ ਜਾਗਨਹਾਰੇ ॥**

**ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਆਵਸਿ ਕਾਮਾ ਝੂਠਾ ਮੋਹੁ ਮਿਥਿਆ ਪਸਾਰੇ ॥**

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੭]

੨. **ਜਾਗੁ ਜਾਗੁ ਸੁਤਿਹੋ ਚਲਿਆ ਵਣਜਾਰਾ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੮]

੩. **ਜਾਗ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮਨਾ ਜਾਗ ਲੇਹੁ ਕਹਾ ਗਾਫਲ ਸੋਇਆ ॥**

[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੭੨੬]

੪. **ਜਾਗੁ ਸਲੋਨੜੀਏ ਬੋਲੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਮ ॥** [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੪੪]

੫. **ਤਿਹੀ ਗੁਣੀ ਸੰਸਾਰੁ ਭ੍ਰਮਿ ਸੁਤਾ ਸੁਤਿਆ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ॥**

**ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੇ ਜਨ ਜਾਗੇ ਜਿਨਾ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਬੋਲਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਾਣੀ ॥**

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੦]

## ਤੈ ਜੀਵਨੁ ਜਗਿ ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਤੈ=ਤੂੰ ਝੂਠੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਜਗਿ=ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਕਰਕੇ ਜਾਨਾ=ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਇਹ ਤੇਰਾ ਅਗਿਆਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਬੁੱਧ ਵਿੱਚ ਵਿਪਰਜੈ ਗਿਆਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਝੂਠੇ ਜਗ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੇਰੀ ਰੁਚੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਜਗ ਝੂਠੇ ਕਉ ਸਾਚੁ ਜਾਨਿ ਕੈ ਤਾ ਸਿਉ ਰੁਚ ਉਪਜਾਈ ॥

[ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੭੧੮]

੨. ਝੂਠ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪੇਖਿ ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੭]

੩. ਜਗ ਰਚਨਾ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮੀਤ ॥

ਕਹਿ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਨਾ ਰਹੈ ਜਿਉ ਬਾਲੁ ਕੀ ਭੀਤਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

ਸੋ, ਜਿਵੇਂ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੀਂਦ ਰਾਤਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਈ ਹੋਈ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸੱਤ ਮੰਨ ਕੇ ਸਾਰਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ-ਵਿਛੜਣਾ, ਆਉਣਾ-ਜਾਣਾ, ਸੁਖੀ-ਦੁਖੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਭਿਖਾਰੀ ਰਾਜਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜਾ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਤੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਝੂਠੇ ਸੁਪਨੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੱਸਦਾ ਹੈ। ਨੀਂਦ, ਨੀਂਦ ਹੈ ਸਿਰਫ ਫਰਕ ਇਸ ਦੀ ਕਿਸਮ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਜਾਗਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੀਂਦ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਿਥਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਰਾਮੁ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ ਜਾ ਕਉ ਬਹੁ ਪਰਵਾਰੁ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਕਛੁ ਨਹੀ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਸੰਸਾਰੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

੨. ਇਹੁ ਸੁਪਨਾ ਸੋਵਤ ਨਹੀ ਜਾਨੈ ॥ ਅਚੇਤ ਬਿਵਸਥਾ ਮਹਿ ਲਪਟਾਨੈ ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੦]

ਸੋ, ਜਿਵੇਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ, ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸੁਪਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਅਭਾਵ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ। ਸੋ, ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਇਥੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਭੁੱ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਵਸ ਸੁਪਨੇ ਵਰਗੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

**ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਦੀਆ ਸੁ ਰਿਜਕੁ ਅੰਬਰਾਵੈ ॥**

ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜੀਉ=ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਵਾ—ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਸਥਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਜਕੁ=ਰੋਜੀ, ਭਾਵ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਅੰਬਰਾਵੈ=ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਜਕ ਦੇਣ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਥਾਂ ਵੀ ਰਿਜਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕ ਸਿਲ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ੧. ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਏ ਤਾ ਕਾ ਰਿਜਕੁ ਆਗੈ ਕਰ ਧਰਿਆ ॥

[ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦]

੨. ਪਾਖਣਿ ਕੀਟੁ ਗੁਪਤੁ ਹੋਇ ਰਹਤਾ ਤਾ ਚੋ ਮਾਰਗੁ ਨਾਹੀ ॥

ਕਹਿ ਧੰਨਾ ਪੂਰਨ ਤਾਹੁ ਕਉ ਮਤ ਰੇ ਜੀਅ ਭਰਾਂਗੀ ॥ [ਆਸਾ ਧੰਨਾ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

੩. ਨਾ ਕਰਿ ਚਿੰਤ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਰਤੇ ॥ ਹਰਿ ਦੇਵੈ ਜਲਿ ਥਲਿ ਜੰਤਾ ਸਭਤੇ ॥  
ਅਚਿੰਤ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਵਿਚਿ ਪਾਥਰ ਕੀਟ ਪਖਾਣੀ ਹੇ ॥

[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੦੭੦]

੪. ਰਿਜਕੁ ਸੰਮਾਚੇ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮੀਤ ॥ ਸੋ ਹਰਿ ਸੇਵਹੁ ਨੀਤਾ ਨੀਤ ॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੭]

੫. ਰਿਜਕੁ ਸੰਮਾਚੇ ਸਭਸੈ ਕਿਆ ਮਾਨਸੁ ਡੋਲੈ ॥

[ਡਖਣੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੨]

ਸੋ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਜਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪਹਿਲੋਂ ਦੇ ਤੈਂ ਰਿਜਕੁ ਸੰਮਾਹਾ ॥ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਤੈਂ ਜੰਤੁ ਉਪਾਹਾ ॥

ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਦਾਤਾ ਅਵਰੁ ਨ ਸੁਆਮੀ ਲਵੈ ਨ ਕੋਈ ਲਾਵਣਿਆ ॥

[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦]

### ਸਭ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਹਾਟੁ ਚਲਾਵੈ ॥

ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਘਟ=ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਹਾਟੁ=ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਾ—ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਹੱਟ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

### ਕਰਿ ਬੰਦਗੀ ਛਾਡਿ ਮੈ ਮੇਰਾ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਤੂੰ ਮੈ ਮੇਰਾ=ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਭਾਵ ਹੰਗਤਾ-ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰ।

ਯਥਾ— ੧. ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਜਿਨਿ ਦੀਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋੜਿ ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦]

੨. ਬੰਦਉ ਹੋਇ ਬੰਦਗੀ ਗਹੈ ॥ ਬੰਦਕੁ ਹੋਇ ਬੰਧ ਸੁਧਿ ਲਹੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

੩. ਕਰਿ ਬੰਦੇ ਤੂ ਬੰਦਗੀ ਜਿਚਰੁ ਘਟਿ ਮਹਿ ਸਾਹੁ ॥

[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੨੪]

੪. ਤੇਰੀ ਪਨਹ ਖੁਦਾਇ ਤੂ ਬਖਸੰਦਗੀ ॥ ਸੇਖ ਫਰੀਦੈ ਖੈਰੁ ਦੀਜੈ ਬੰਦਗੀ ॥

[ਆਸਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੯੮]

### ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਸਮਾਰਿ ਸਵੇਰਾ ॥੨॥

ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਮਾਰਿ=ਯਾਦ ਕਰ ਸਵੇਰਾ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ। ਸਵੇਰਾ=ਸੀਘਰ ਭਾਵ ਜਲਦੀ, ਵਾ—ਸ਼੍ਰੇਣ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਵੇਲਾ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ।

ਯਥਾ— ਹਿਰਦੈ ਰਾਮੁ ਕੀ ਨ ਜਪਹਿ ਸਵੇਰਾ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੬]

### ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਨੋ ਪੰਥੁ ਨ ਸਵਾਰਾ ॥

ਤੇਰਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨਿਸਫਲ ਹੀ ਸਿਰਾਨੋ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਅਗਲਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਪੰਥ=ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰਿਆ। ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਰਸਤਾ ਜਪ, ਤਪ, ਪੂਜਾ, ਪਾਠ, ਪਰਉਪਕਾਰ, ਸਤਿਸੰਗ, ਬੰਦਗੀ ਕਰਕੇ ਸਵਾਰਨਾ ਸੀ, ਸੋ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਯਥਾ— ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਓ ਬੰਧਨ ਕੀ ਵੇਲਾ ॥

ਭਰਿ ਸਰਵਰੁ ਜਬ ਉਛਲੈ ਤਬ ਤਰਣੁ ਦੁਹੇਲਾ ॥

[ਸੂਹੀ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੪]

### ਸਾਂਝ ਪਰੀ ਦਹ ਦਿਸ ਅੰਧਿਆਰਾ ॥

ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਂਝ=ਸ਼ਾਮ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦਹ ਦਿਸਿ=ਦਸਾਂ ਦਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਧਿਆਰਾ=ਅੰਧਕਾਰ ਹੀ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਸੰਧਿਆ ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ ਦਹ ਦਿਸਿ=ਦਸਾਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹਤਾ ਰੂਪ ਹਨੇਰਾ ਫੈਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਵਾ—ਮੌਤ ਰੂਪੀ ਸਾਂਝ=ਸੰਧਿਆ ਪੈਣ ਤੋਂ ਰਾਤ ਪੈਣ ਤੋਂ ਦਸਾਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਅੰਧੇਰਾ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਵ ਕੋਈ ਵੀ ਇੰਦ੍ਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

### ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਨਿਦਾਨਿ ਦਿਵਾਨੇ ॥

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਨਿਦਾਨਿ=ਮੂਰਖ, ਬੇਸਮਝ ਦਿਵਾਨੇ=ਝੱਲੇ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਨਿਦਾਨਿ=ਅੰਤ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਕੁਝ ਨਾਮ ਰੂਪ ਨਿਦਾਨਿ=ਦਵਾਈ ਬੂਟੀ ਕਰ ਲੈ।

### ਚੇਤਸਿ ਨਾਹੀ ਦੁਨੀਆ ਫਨ ਖਾਨੇ ॥੩॥੨॥

ਤੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੇਤਸਿ=ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਫਨਾਹ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਵਾ—ਫਨਾਹ ਦਾ ਖਾਨਾ, ਜੋ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਯਥਾ— ਦੁਨੀਆ ਮੁਕਾਏ ਫਾਨੀ ਤਹਕੀਕ ਦਿਲ ਦਾਨੀ ॥

[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੧]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੩

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੯੫]

**ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਆਪੇ ਸਬਦੁ ਆਪੇ ਨੀਸਾਨੁ ॥ ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਆਪੇ ਜਾਨੁ ॥ ਆਪੇ  
ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਤਾਣੁ ॥ ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਣੁ ॥੧॥ ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਉ ॥ ਹਉ ਜਾਚਿਕੁ  
ਤੂੰ ਅਲਖ ਅਭੇਉ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਧਰਕਟੀ ਨਾਰਿ ॥ ਭੁੰਡੀ ਕਾਮਣਿ ਕਾਮਣਿਆਰਿ ॥  
ਰਾਜੁ ਰੂਪੁ ਝੂਠਾ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਚਾਨਣੁ ਅੰਧਿਆਰਿ ॥੨॥ ਚਖਿ ਛੋਡੀ ਸਹਸਾ ਨਹੀ  
ਕੋਇ ॥ ਬਾਪੁ ਦਿਸੈ ਵੇਜਾਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥ ਏਕੇ ਕਉ ਨਾਹੀ ਭਉ ਕੋਇ ॥ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਕਰਾਵੈ ਸੋਇ ॥੩॥  
ਸਬਦਿ ਮੁਏ ਮਨੁ ਮਨ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ॥ ਠਾਕਿ ਰਹੇ ਮਨੁ ਸਾਰੈ ਧਾਰਿਆ ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਸੁਝੈ ਗੁਰ ਕਉ  
ਵਾਰਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਨਿਸਤਾਰਿਆ ॥੪॥੩॥**

### ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ, ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

### ਆਪੇ ਸਬਦੁ ਆਪੇ ਨੀਸਾਨੁ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਆਪੇ=ਆਪ ਹੀ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਰਗਣ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਨੀਸਾਣੁ=ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਹੈਂ। ਵਾ—ਆਪ ਹੀ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਨੀਸਾਨੁ=ਲਖ ਰੂਪ ਹੈ, ਵਾ—ਆਪ ਹੀ ਸਬਦੁ=ਨਾਮ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਨੀਸਾਨੁ=ਨਾਮੀ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਵਾ—ਸਬਦੁ=ਬੇਦ ਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਨੀਸਾਨੁ=ਚਿੰਨ੍ਹ, ਬੇਦ ਦੇ ਖਟ ਅੰਗ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਵਾ—ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਨੀਸਾਣੁ ਰੂਪ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਵਾ—ਆਪ ਹੀ ਸਬਦੁ=ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਨੀਸਾਨੁ=ਟੋਬੂ ਰੂਪ ਹੈਂ।

### ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਆਪੇ ਜਾਨੁ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸੁਰਤਾ=ਬੇਦ ਪਾਠੀ ਹੈਂ, ਵਾ ਸੁਰਤਾ=ਗਿਆਨ ਗੇ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਵਾ—ਸੁਰਤਾ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਜਾਨੁ=ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ੧. ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਨੈ ਉਸ ਤੇ ਕਹਾ ਛਪਾਇਆ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੧]

੨. ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੀਚਾਰੋ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੪੦]

੩. ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਸਚੁ ਵਿਚਾਰਸਿ ਆਪੇ ਬੁਝੈ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੩੪੫]

### ਆਪੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਤਾਣੁ ॥

ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਤਾਣੁ=ਬਲ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਰਿ=ਉਤਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖੈ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਤਬਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ੧. ਆਪੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਦਾ ਆਪੇ ਸਭੁ ਸਚਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ, ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੯੪]



੨. ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਜਿਵ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ॥

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੬]

੩. ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਕੀ ਸਾਚੀ ਕਾਰ ॥

[ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੭]

੪. ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਦੇਦਾ ਸਾਸ ਗਿਰਾਹਾ ਹੇ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੫]

੫. ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸੋਈ ਜਨੁ ਲੇਖੈ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੭]

੬. ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸਾਚਾ ਵੇਪਰਵਾਹਾ ਹੇ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੨]

### ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਣੁ ॥੧॥

ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣੁ=ਪ੍ਰਵਾਣਨੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ :—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ, ਭਗਤ, ਗੁਰਮੁਖ, ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਦਾਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰੁ ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੮]

੨. ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਦਾਤਾਰੁ ਤੇਰਾ ਦਿਤਾ ਖਾਵਣਾ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੫੨]

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ੧. ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਜੀਆ ਸਭਨਾ ਕਾ ਬਸਹੁ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥

[ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੯੯]

੨. ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਦਇਆਲੁ ਸਭੈ ਸਿਰਿ ਅਹਿਨਿਸਿ ਦਾਤਿ ਸਮਾਰਿ ਕਰੇ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੩]

੩. ਸਭਨਾ ਦਾਤਾ ਆਪਿ ਹੈ ਆਪੇ ਮੇਲਣਹਾਰੁ ॥

[ਵਾਰ ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੪੪]

ਉਹ ਐਸਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਸੂਖਮ ਜੰਤਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਸਥੂਲ ਦੇਹਾਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਕੋ ਦੇਵਨਹਾਰ ॥

ਦੇਂਦੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਅਗਨਤ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੭]

### ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਉ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਐਸਾ=ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਦੇਉ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਅਨੰਤ ਨਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਿਰ+ਅੰਜਨ, ਅੰਜਨ

ਨਾਮ ਸੁਰਮੇ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਰਮੇ ਤੋਂ ਕਾਲਖ ਦਾ ਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਕਾਲਖ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਕਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਿਰ=ਰਹਿਤ, ਕਾਲਖ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਸੋ ਕਹੀਏ ਨਿਰੰਜਨ।

ਯਥਾ— ੧. ਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ ਮਨ ਮਹਿ ਲਏ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੯]

੨. ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਏ ॥

[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੮੫]

੩. ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਤਿ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ ॥

[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੨]

੪. ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਿਰਮਲਾ ਸੁਣਿਐ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ [ਸਾਰਗੁ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੧੨੩੯]

੫. ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਲਖੁ ਹੈ ਕਿਉ ਲਖਿਆ ਜਾਈ ॥

ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਾਲਿ ਹੈ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਭਾਈ ॥

ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਵਰਤਦਾ ਰਵਿਆ ਸਭ ਠਾਂਈ ॥

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਪਾਈਐ ਹਿਰਦੈ ਦੇਇ ਦਿਖਾਈ ॥

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਕਰਮੁ ਹੋਇ ਗੁਰ ਮਿਲੀਐ ਭਾਈ ॥੧੩॥

[ਸਾਰਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੪੨]

### ਹਉ ਜਾਚਿਕੁ ਤੂ ਅਲਖ ਅਭੇਉ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਹੇ ਨਿਰੰਜਨ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਅਲਖ=ਲਖਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨ, ਬੁੱਧ ਲਖ=ਜਾਣ ਨਾ ਸਕੇ ਅਭੇਉ=ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭਰਮ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਦਾ ਜਾਚਿਕੁ=ਮੰਗਤਾ ਹਾਂ।

ਯਥਾ— ੧. ਜਾਚਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਦੇਹਿ ਪਿਆਰਿਆ ॥

ਦੇਵਣਗੁਰੁ ਦਾਤਾਰੁ ਮੈ ਨਿਤ ਚਿਤਾਰਿਆ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

੨. ਹਮ ਜਾਚਕੁ ਦੀਨ ਪ੍ਰਭ ਤੋਰਿਆ ਮੁਖਿ ਦੀਜੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੯੭]

੩. ਜਾਚਕੁ ਮੰਗੈ ਨਿਤ ਨਾਮ ਸਾਹਿਬੁ ਕਰੇ ਕਬੁਲੁ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੩]

੪. ਜਾਚਕੁ ਜਨੁ ਜਾਚੈ ਪ੍ਰਭ ਦਾਨੁ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੇਵਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੯]

### ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਧਰਕਟੀ ਨਾਰਿ ॥

ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਨਾਰਿ=ਇਸਤਰੀ ਧਰਕਟੀ=ਛੁੱਟੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪਤੀ ਰੂਪ ਧਿਰ ਕੱਟੀ ਗਈ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਐਸੀ ਵਿਭਚਾਰਨ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਖਸਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਖਸਮੁ ਮਰੈ ਤਉ ਨਾਰਿ ਨ ਰੋਵੈ ॥ ਉਸੁ ਰਖਵਾਰਾ ਅਉਰੋ ਹੋਵੈ ॥

[ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੧]

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਮਾਲਕ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਰੋਂਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਰਾਖਾ

ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਭਚਾਰਨੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਟੇ ਮਨ ਵਾਲੀ ਘਰ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਧਰਕਟੀ ਨਾਰ।

ਯਥਾ— **ਓਹਿ ਘਰਿ ਘਰਿ ਫਿਰਹਿ ਕੁਸੁਧ ਮਨਿ ਜਿਉ ਧਰਕਟ ਨਾਰੀ ॥**

[ਵਾਰ ਸੋਰਠ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੫੧]

ਧਰਕਟ=ਵਿਭਚਾਰਨ ਬੁਰੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ।

### **ਭੁੰਡੀ ਕਾਮਣਿ ਕਾਮਣਿਆਰਿ ॥**

ਜੋ ਭੁੰਡੀ=ਭੈੜੀ, ਭਾਵ ਖੋਟੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਕਾਮਣਿ=ਇਸਤਰੀ ਕਾਮਣਿਆਰਿ=ਟੂਟੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਛਲ ਰੂਪ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਸ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

### **ਰਾਜੁ ਰੂਪੁ ਝੂਠਾ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥**

ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਰਾਜ ਹੈ ਇਹ ਚਾਰ ਕੁ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਸੁਖ ਰੂਪ=ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਦਾ ਜੋ ਅਨੰਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਝੂਠਾ=ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਉਸਦਾ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜੋ ਕੀਮਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਝੂਠੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਝੂਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਛਲ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ੧. **ਰਾਜ ਕਪਟੰ ਰੂਪ ਕਪਟੰ ਧਨ ਕਪਟੰ ਕੁਲ ਗਰਬਤਰ ॥**

[ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੮]

੨. **ਰਾਜ ਰੰਗ ਰੂਪ ਸਭਿ ਕੂਰ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਹੋਇ ਜਾਸੀ ਧੂਰ ॥**

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੮੮]

੩. **ਕਪੜੁ ਰੂਪੁ ਸੁਹਾਵਣਾ ਛਡਿ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰਿ ਜਾਵਣਾ ॥**

**ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਪਾਵਣਾ ॥** [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੭੦]

੪. **ਰਾਜੁ ਮਾਲੁ ਝੂਠੀ ਸਭ ਮਾਇਆ ॥**

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੫੫]

੫. **ਰਾਜੁ ਮਾਲੁ ਜੰਜਾਲੁ ਕਾਜਿ ਨ ਕਿਤੇ ਗਨੋ ॥**

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੮]

### **ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਚਾਨਣੁ ਅੰਧਿਆਰਿ ॥੨॥**

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣੁ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

### **ਚਖਿ ਛੋਡੀ ਸਹਸਾ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥**

ਮਾਇਆ ਚੱਖ ਕੇ ਛੋਡੀ ਹੈ, ਵਾ—ਚਖਿ=ਦੇਖ ਕੇ ਛੋਡੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਚਖ ਕੇ ਛੋਡਣਾ ਏਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਿਥਿਆ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਅਨਰਵਚਨੀ ਹੈ। ਅਨਰਵਚਨੀ ਜੋ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਸਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਨਾ ਰਹੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸੱਤ ਅਤੇ ਨਾ ਅਸੱਤ, ਨਾ ਹੀ ਸੱਤ-ਅਸੱਤ ਦੋਨੋਂ ਰੂਪ ਜੋ ਨੌਂ ਜੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰੇ। [ਦੇਖੋ ਵੇਦਾਂਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ]।

### **ਬਾਪੁ ਦਿਸੈ ਵੇਜਾਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥**

ਜਿਸਦਾ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਤ ਤੋਂ ਵੇ=ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸੇ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸਦਾ ਬਾਪੁ=ਗੁਰੂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਵੇਜਾਤਿ=ਨਿਗੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

**ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ**—ਜਿਸਦਾ ਬਾਪੁ=ਗੁਰੂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੇਜਾਤਿ=ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦਾ, ਵਾ—ਜਿਸਦਾ ਬਾਪੁ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਿੱਸਦਾ, ਭਾਵ ਜਿਸਦੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਆਸਤਕ ਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੇਜਾਤਿ=ਨਾਸਤਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

**ਏਕੇ ਕਉ ਨਾਹੀ ਭਉ ਕੋਇ ॥  
ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਕਰਾਵੈ ਸੋਇ ॥੩॥**

ਜੋ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ ਕਉ=ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ ਕੋਈ ਭਉ=ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਐਸਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਤੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

**ਸਾਖੀ ਸਰਮੱਦ ਫਕੀਰ ਦੀ**—ਇਕ ਫਕੀਰ, ਜੋ ਫਾਰਸ ਦੇ ਕਾਸਾਨ ਨਗਰ ਦਾ ਫਕੀਰ ਯਹੂਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀ ਸੀ, ਦਰਅਸਲ ਵੇਦਾਂਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਕੁਰਾਨ ਅਤੇ ਪੈਗੰਬਰ 'ਤੇ ਤਰਕ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਖਾਸ ਮਿੱਤਰਤਾ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਤੇ ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ੨੦ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਜਵਾਨ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੁਲੋਕ ਗਵਨ ਕਰ ਗਏ। ਪੈਸਾ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਪੂਰਬਲੇ ਭਾਗ ਜਾਗੇ ਸਾਧੂਆਂ, ਵੇਦਾਂਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਧੂਆਂ, ਮਹਾਤਮਾ ਵਾਸਤੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੱਖਾ ਝੱਲਣਾ ਤੇ ਮੁੱਠੀ-ਚਾਪੀ ਆਦਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਹਰੇਕ ਸੰਤ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸ ਦਿਓ। ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਫਕੀਰ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਨੰਗਾ ਦੇਖ ਕੇ ਜੋੜਾ ਪਹਿਨਾਇਆ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਮਿਲਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਪੁੱਛੀ ਤੇ ਉਸ ਫਕੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹ ਮੈਂ ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਫਕੀਰ ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨ ਜਾਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਰਮੱਦ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਭਾਵੇਂ ਖੜਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪਰਤੇ, ਇਹ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਫਕੀਰ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ, ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਨਿਰਹੰਕਾਰ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸ ਕੇ ਖੁਦਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਖੁਦਾ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇਸ ਰਟਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚਰਿਆ ਕਰੇ, ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਇਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਰੂੜ੍ਹ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਕਾਰਣ ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਇਸ ਕੋਲ ਆ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਇਹ ਖੁਦਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਰਿੱਧੀ-ਸਿੱਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾ ਤੇ ਕੰਗਾਲ ਇੱਕ ਰੂਪ ਦਿੱਸਦੇ ਸਨ।

**ਯਥਾ— ਸ਼ਾਹਿ ਰੰਕ ਇਕੈ ਕਰ ਜਾਨਾ ॥ ਰਿਦੇ ਅਨੰਦਿਤ ਮਨ ਮਸਤਾਨਾ ॥**

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਸ ੯, ਅੰਸੂ ੨੧]

ਇੱਕ ਦਿਨ ਇਹ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਮੁਤਾਬਕ ਅਲਫ਼ ਨੰਗਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਉਪਰੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਔਰੰਗੇ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਹਟਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਨੰਗਾ ਫਕੀਰ ਨਿਗ੍ਰਾ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੇ ਹਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਗਜ਼ ਕਪੜਾ ਨੰਗ ਢਕਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਨੇ ਕੱਪੜਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਅਰ ਉਥੇ

ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਰਮੱਦ ਨੰਗਾ ਖੜ੍ਹਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਡਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਖੋਟੀ ਚਾਲ ਚੱਲਦੈਂ।

**ਯਥਾ— ਡਰ ਕੋ ਪਰਿਹਰਿ ਕਰਿ ਉਰ ਭਾਇਯੋ ॥ ਕਿਯੋਂ ਕੁਚਲ ਕਰਿਬੇ ਚਿਤ ਲਾਯੋ ॥**

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਰਾਸ ੯, ਅੰਸੂ ੨੧]

ਸਰਮੱਦ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਧਹੀਨ ਹੈਂ, ਐਸਾ ਵੇਪਰਵਾਹ ਸੀ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਨੌਕਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾੜਨਾ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ।

**ਯਥਾ— ਇਸੀ ਅਕਲ ਤੇ ਕਰਿ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿਤ ॥**

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ]

ਇਸੇ ਅਕਲ 'ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ? ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਵਸਤਰ ਆਪਣੇ ਗੰਦੇ ਥਾਂ ਪੇਸ਼ਾਬ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨਾ ਲਾ ਕੇ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰਿਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ। ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਗੰਦੇ ਥਾਂ ਨਾ ਲਾ ਕੇ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰੀ ਹੈ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਸੁਣ ਕੇ ਸੜ ਬਲ ਕੇ ਕੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦਰਵੇਸ਼ ਪ੍ਰਤਿ ਈਰਖਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਉਧਰ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੀ ਖੁਦਾ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਰਹੇ, ਇਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸੁਖਾ ਪਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਭੰਗ ਪੀਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਨਿਮਾਜੀ ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਹ ਮਸੀਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾ ਵੜਿਆ ਅਤੇ ਮਸਤ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਨਮਾਜ ਮਸੀਤ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੜ੍ਹੀ ? ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਖੁਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਜੁਮੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖੁਦ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਰਮੱਦ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਈਰਖਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੈਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਸਦਾ ਉੱਤਰ ਸਰਮੱਦ ਨੇ ਇਉਂ ਦਿੱਤਾ :

**ਕਹਿ ਸਰਮੱਦ ਕਛੁ ਨਹੀ ਹਮਾਰਾ ॥ ਕਹਾ ਸ਼ਾਹੁ ਕਰਿ ਸਕਹਿ ਬਿਗਾਰਾ ॥**

**ਤਨ ਆਦਿ ਕੀ ਮਮਤਾ ਨਾਸੀ ॥ ਦੰਡ ਉਚਿਤ ਕਛੁ ਰਖਹਿ ਨ ਪਾਸੀ ॥** [ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਅੰਸੂ ੨੨]

ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਡਰ ਵੀ ਇੱਕ ਦਾ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਨਹੀਂ।

**ਯਥਾ— ਸੰਤਨ ਅਵਰ ਨ ਕਾਹੂ ਜਾਨੀ ॥ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸਦਾ ਰੰਗਿ ਹਰਿ ਕੈ ਜਾ ਕਉ ਪਾਖੁ ਸੁਆਮੀ ॥**

[ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੧]

ਸੋ ਕਰੜੀ ਸਜਾ ਦੇ ਕੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਬੜੀ ਪਰਖਣਾ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਇੱਕ ਰਸ ਰਹੀ।

**ਯਥਾ— ੧. ਨਹੀਂ ਖੇਦ ਕੋ ਮਨਮਹਿ ਠਾਨਾ ॥ ਆਤਮ ਗਯਾਨ ਮਹਿਦ ਸੁਖਵਾਨਾ ॥**

**ਜਿਸ ਛੂਟਯੋ ਤਿਸ ਬੰਧਨ ਮਾਂਹਿ ॥ ਕਹੈ ਨਿਸੰਗ ਤ੍ਰਾਸ ਨਾਂਹਿ ॥੩੮॥**

**ਤੁਰਕ ਕੂਰ ਬਹੁ ਦੇਤਿ ਸਜਾਇ ॥ ਨਹਿ ਮਨ ਰਾਨਹਿ ਏਕ ਲਿਵਲਾਇ ॥**

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੯, ਅੰਸੂ ੨੩]

**੨. ਮਨੁ ਨ ਡਿਗੈ ਤਨੁ ਕਾਹੇ ਕਉ ਡਰਾਇ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਚਿਤੁ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ ॥**

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੨]

ਸੋ ਇਉਂ ਭਾਵੇਂ ਕਰੜੀ ਸਜਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਈਰਖਾ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਰਮੱਦ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਇਹ ਉਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਆਈ ਤੁਕ “ਏਕੇ ਕਉ ਨਾਹੀ ਭਉ ਕੋਇ ॥ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਕਰਾਵੈ ਸੋਇ ॥੩॥” ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਆਏ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਰਮੱਦ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

### ਸਬਦਿ ਮੁਏ ਮਨੁ ਮਨ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ॥

ਗੁਰ ਸਬਦ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਨੇ ਜੀਵਤ ਭਾ ਤੋਂ ਮੁਏ=ਮਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਨੌਤ ਵਲੋਂ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਵਾ—ਮੈਂ, ਮੇਰੀ, ਮਨੌਤ ਤੋਂ ਮਾਰਿਆ ਹੈ।

### ਠਾਕਿ ਰਹੇ ਮਨੁ ਸਾਚੈ ਧਾਰਿਆ ॥

ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਧਾਰ ਕੇ ਮਨ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਠਾਕਿ=ਰੋਕ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਵਾ—ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਨੁ=ਮੰਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰੇ ਹਨ। ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ।

### ਅਵਰੁ ਨ ਸੁਝੈ ਗੁਰ ਕਉ ਵਾਰਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਨਿਸਤਾਰਿਆ ॥੪॥੩॥

ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੁਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਰਤੇ=ਲੀਨ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਨਿਸਤਾਰਿਆ=ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥